

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра географії та методики її викладання

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

«ДЕРУСИФІКАЦІЯ ТА ДЕКОМУНІЗАЦІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ В МЕЖАХ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ»

Виконав: студент 2 курсу, групи Geo1-M23
Спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Ткачук Дмитро Романович

Керівник: Лісовський А.С., к. г.н.,
старший викладач
Рецензент: Придеткевич С.С., к. г.н.,
старший викладач

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ.....	8
1.1. Поняття дерусифікації та декомунізації: сутність, значення та історичний контекст.....	8
1.2. Нормативно-правова база України щодо перейменування географічних об'єктів.....	10
1.3. Методичні основи використання теми дерусифікації та декомунізації в позашкільній освіті.....	12
1.4. Практична реалізація досліджень у позашкільних гуртках та проєктах.....	14
1.5. Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях.....	15
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТОПОНІМІЇ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	18
2.1. Історія заснування і розвитку топонімії регіону.....	18
2.2. Радянський вплив на назви географічних об'єктів.....	20
2.3. Процес перейменування в роки незалежності України(1991-2024 рр.)...22	
РОЗДІЛ 3. ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕЙМЕНУВАНЬ У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	27
3.1. Природні географічні об'єкти.....	27
3.2. Антропогенні (штучні) географічні об'єкти.....	33
РОЗДІЛ 4. СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ ТА ДЕРУСИФІКАЦІЇ	42
4.1. Роль громадських ініціатив та організацій.....	42
4.2. Участь місцевих громад у перейменуванні.....	43
4.3. Проблеми та виклики, пов'язані зі зміною назв: фінансові, адміністративні, соціальні.....	44
РОЗДІЛ 5. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТОПОНІМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В РЕГІОНІ.....	47

5.1. Напрямки вдосконалення законодавчої бази.....	47
5.2. Збереження культурної спадщини через нові топоніми.....	48
5.3. Роль освіти у формуванні топонімічної свідомості.....	49
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	59

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГІС – геоінформаційні системи;

ОДА – обласна державна адміністрація.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми дослідження «Дерусифікація та декомунізація географічних об'єктів в межах Хмельницької області» зумовлюється як загальною практикою до деколонізації та патріотичного піднесення України, так і різноманітними специфічними викликами, пов'язаними з географічним, культурним політичним та історичним спадком, що вимагає детального вивчення.

Процес дерусифікації та декомунізації є невідомою частиною державної політики України з часів отримання незалежності, особливо після початку військової агресії з боку росії у 2014 році та повномасштабного вторгнення у 2022 році. Географічні назви, що мають комуністичні та русифіковані відбитки минулого, виконують імперську роль. У контексті боротьби за територіальну цілісність і суверенітет, повернення українських топонімів стає важливим елементом формування нової національної ідентичності.

Українська культура протягом багатьох років зазнавала русифікації, що також впливало на зміну географічних назв населених пунктів, річок, вулиць та інших географічних об'єктів. Для громадян Хмельниччини, повернення старих назв або створення нових, які відповідають національним інтересам, є вагомим кроком у відновленні культурного суверенітету.

Зміна географічних назв потребує фінансових витрат, зокрема для створення нових карт, документів, табличок, тощо. Проте, в майбутньому це сприятиме підвищенню туристичної привабливості Поділля, оскільки нові топоніми, будуть викликати зацікавленість у відвідувачів.

Дана тема має важливе наукове та практичне значення, адже сприяє глибшому розумінню ідентичності Хмельниччини, в контексті сучасних реалій.

Мета дослідження є систематизація і аналіз процесів дерусифікації та декомунізації географічних об'єктів у Хмельницькій області, визначення

їхнього впливу на національну ідентичність регіону та розробка рекомендацій для оптимізації топонімічної політики в сучасних умовах.

Для досягнення даної мети необхідно було вирішити наступні **основні завдання**:

- охарактеризувати теоретичні основи дослідження;
- описати історичні аспекти формування географічних назв у Хмельницькій області;
- висвітлити основні етапи комунізації та русифікації географічних назв на досліджуваній території;
- скласти перелік географічних об'єктів області, в яких доцільно змінити географічні назви;
- проаналізувати законодавчі акти України, що регулюють процеси декомунізації та дерусифікації;
- дослідити сучасний стан топоніміки Хмельницької області у контексті деколонізації;
- визначити роль громадських організацій у процесах декомунізації та дерусифікації;
- дослідити проблеми, що пов'язані зі зміною назв;
- описати перспективи покращення топонімічної політики в регіоні.

Об'єктом дослідження є: процеси декомунізації та дерусифікації географічних назв у Хмельницькій області, що відображають російську чи радянську спадщину, їх вплив на культурну ідентичність регіону.

Предметом дослідження є: зміст, механізми та наслідки процесів дерусифікації та декомунізації географічних назв у Хмельницькій області в контексті формування національної ідентичності та виконання державної топонімічної політики.

Методи дослідження. Для дослідження використовувався історико-географічний метод, за допомогою якого можна прослідкувати процес формування топонімів у регіоні, та порівняльний аналіз, який сприяє

виявленню змін у топоніміці під впливом дерусифікації та декомунізації. Застосовувався також соціологічний метод, зокрема аналіз громадської думки щодо перейменувань географічних об'єктів. Системний підхід допомагає інтегрувати отримані дані для розробки рекомендацій щодо вдосконалення топонімічної політики.

Практичне значення одержаних результатів. Дослідження має практичне значення у тому, що воно допомагає розробити чіткі рекомендації щодо перейменування та очищення від комуністичних символів географічних об'єктів Хмельницької області з врахуванням історичної справедливості та сучасних національних пріоритетів. Результати дослідження можуть бути використані органами місцевого самоврядування для ефективного впровадження змін у найменуваннях об'єктів регіону. Практичну складову роботи можна використати для оновлення картографічних матеріалів та реєстрів. Також досліджені матеріали можуть бути корисними для освітніх закладів у контексті патріотичного виховання молоді. Дослідження сприяє укріпленню регіональної ідентичності та популяризації національної спадщини.

Апробація результатів дослідження. Під час студентської науково-практичної конференції з географії на загальний огляд було представлено статтю на тему: «Дерусифікація та декомунізація географічних об'єктів в межах Хмельницької області».

Публікації. До друку було подано «Дерусифікація та декомунізація географічних об'єктів в межах Хмельницької області».

Структура і обсяг магістерської роботи: робота складається зі вступу, п'ятих розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Нараховує 59 сторінок машинописного тексту, список літератури складається з 68 найменувань.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження кваліфікаційної роботи вдалося визначити та проаналізувати основні аспекти географічного, історичного, теоретичного та практичного характеру, які мають ключове значення для розуміння і встановлення відповідних змін назв географічних об'єктів.

Аналіз теоретичних основ, дає змогу вважати, що географічні назви є просторовими маркерами, і важливими носіями культурної та історичної пам'яті. Вони висвітлюють національно-патріотичні процеси, назрілі трансформації та національні цінності певного періоду. Русифікація та комунізація топонімів є цілеспрямованим впливом формою, що зумовив руйнацію автентичної ідентичності й насадження іноземних географічних назв. Теоретичне осмислення процесів декомунізації та дерусифікації ґрунтується на підходах деколонізації, у яких підкреслюється необхідність відновлення історичної справедливості та національної ідентичності.

Встановлено, що процеси русифікації та комунізації географічних назв у досліджуваному регіоні діляться на декілька періодів: імперський період, в якому географічні назви змінювалися відповідно до політики централізації та русифікації; радянський період, коли зміни носили ідеологічний характер і були спрямовані на зміцнення символів центральної влади.

Аналіз сучасного стану топоніміки Хмельницької області виявив, що для більшості об'єктів уже змінили географічні назви. Проте залишаються топоніми, які доцільно перейменувати, зокрема 9 населених пунктів: Гвардійське, Новостроївка, Анютине, Москвитянівка, Червона Чагарівка і чотири населених пункти з назвою Москалівка. Також на теперішній час вулиць, що потребують декомунізації та дерусифікації залишилося близько 50.

Дослідження законів України засвідчило, що правові механізми декомунізації та дерусифікації є чітко визначеними. Законодавство регулює процес перейменувань географічних назв, та спрямоване на збереження

історичної пам'яті та формування патріотичної ідентичності. Проте є потреба у коригуванні методичних рекомендацій для місцевої влади.

Визначено, що громадські організації мають значний вплив на процеси зміни географічних назв. Активна позиція громадян сприяє визначенню об'єктів для перейменувань, обговоренню нових назв та поверненню місцевих топонімів. Водночас важливим залишається питання прозорості та врахування думки жителів громади.

Процеси дерусифікації та декомунізації супроводжуються значною кількістю проблем: управлінські труднощі, що пов'язані зі зміною документів; фінансові витрати на заміну табличок та оновлення карт; опір частини населення, яка має ностальгічне ставлення до радянської спадщини. Ці проблеми потребують системного підходу та ефективних рішень.

Перспективи покращення топонімічної політики свідчать про необхідність ширшого залучення громадськості до процесів перейменувань. Розробки освітніх програм, у яких пояснюватимуть важливість дерусифікації та декомунізації. Інтеграції географічних назв у туристичні маршрути для популяризації привабливості регіону. Підтримки з боку держави, що включає фінансування та створення консультативних платформ.

Дослідження процесів дерусифікації та декомунізації в межах Хмельницької області є важливим для відновлення українських географічних назв, укріплення регіональної ідентичності та розвитку національного виховання. Отримані результати можуть бути використані як на регіональному, так і на державному рівні для вдосконалення топонімічної політики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкін Л.М., Юринець Ю.Л., Белкін М.Л. Єдність декомунізації і дерусифікації в контексті антиукраїнських інформаційних війн [Електронний ресурс] = The unity of decommunization and derusification in the context of anti-ukrainian information wars. *Юридичний науковий електронний журнал* : електронне наукове фахове видання. 2023. № 2. С. 62-67.
2. Белоконь С.І. Декомунізація в Україні: географічний вимір. – Київ: Либідь, 2018.
3. Бойко В. М. «Декомунізація топонімів: світовий досвід та уроки для України». *Регіональна політика та географія*, 2020, №4, с. 67–75.
4. Бойко О. М. «Історичний аспект русифікації географічних назв у Центральній Україні». *Історико-географічні дослідження в Україні*, 2015, №8, с. 56–64.
5. Верес К.О., Купач Т.Г. Особливості застосування топоніміки в туристично-краєзнавчих дослідженнях. *Наукові праці НУХТ*. № 47. 2012. С. 138-143.
6. Водотика С., Савенок Л. Міський простір, декомунізація і проблеми історичної пам'яті. *Місто : історія, культура, суспільство*. 2017. № 1. С. 119-133. URL : <http://nbuv.sov.ua/UJRN/miks2017112>.
7. Географічна енциклопедія України / За ред. О.М. Маринича. – Київ: Наукова думка, 1990–1993. – Т. 1–3.
8. Герчанівська П.Е. Деколонізація суспільства: український поворот. *Вісник Національної Академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2024. № 1. С. 32-41.
9. Гладкий О. В. «Географічні назви як відображення історико-культурних трансформацій». *Наукові записки НАН України*, 2016, №5, с. 55–62.
10. Гладкий О. В. «Перспективи перейменування у Хмельницькій області». *Український географічний журнал*, 2020, №1, с. 15–22.

11. Гнатюк М. Г. «Вплив радянської ідеології на топонімічну політику в Україні». *Український географічний журнал*, 2021, №3, с. 22–29.
12. Гнатюк О.М.; Гоманюк М.А.; Мельничук А.Л. Деколонізація ойконімів України : у пошуку оптимальних підходів. *Науковий вісник ХДУ. Серія Географічні науки*. № 17, Херсон, 2023. С. 18-35. URL : <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2022-17-2>.
13. Головка А. «Топоніміка в контексті декомунізації: нові підходи». // *Вісник географічного товариства України*. – 2018. – №2.
14. Гошко Т.Ю. Географічні назви України: історія і сучасність. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015.
15. Декомунізація. Україна. – <https://decommunize.org>.
16. Дерусифікація та декомунізація назв : як змінюються українські міста. URL : <https://transparentcities.in.ua/articles/derusyifikatsiia-ta-dekomunizatsiia-nazv-yak-zminiuiutsia-ukrainski-mista>.
17. Долинська М. До питання методики класифікації урбанонімів як історичного джерела. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. Харків, 2018, № 26, С. 18-32.
18. Дрогушевська І.Л. Декомунізація топонімії: концепція повернення історичних назв на карту України. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2017. Вип. 26. С. 22-27.
19. Дяченко С. В. Топоніміка України. – Київ: Генеза, 1999.
20. Жупанський Я. І. «Топонімія Поділля в історичному контексті». *Географічні дослідження України*, 2018, №7, с. 41–48.
21. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року.
22. Закон України «Про географічні назви» від 31 травня 2005 року.
23. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року.

24. Ковальчук І. П. Географічні назви України. – Київ: Освіта, 1996.
25. Ковальчук І. П. «Роль географів у процесі декомунізації». Науковий вісник НАН України, 2019, №4, с. 39–47.
26. Ковальчук І. П. «Топоніміка Хмельниччини: проблеми та перспективи». *Науковий вісник ЧНУ*, 2017, №4, с. 31–38.
27. Корчинський С. В. Декомунізація в Україні: виклики і перспективи. – Львів: Видавництво ЛНУ, 2016.
28. Костенко Н. В. «Декомунізація топонімії: український досвід і міжнародні паралелі». Український географічний журнал, 2016, №3, с. 24–32.
29. Коханська А. О. Гідронімія басейну річки Бужок / А. О. Коханська. // Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. – 2013. – №36. – С. 40 – 43.
30. Кравчук П.П. Географічні зміни внаслідок декомунізації. – Вінниця: Нова книга, 2017.
31. Кравчук О. «Історія перейменувань на Поділлі». *Подільський вісник історії та культури*, 2015, №3, с. 15–21.
32. Киридон Алла. Декомунізація в Україні : перерозподіл символічного ресурсу. *Зовнішні справи*. 2020. № 7/8. С. 35-40.
33. Кулик В. «Зміни географічних назв: виклики та досягнення». // Український географічний журнал. – 2020. – №1.
34. Лазаренко В. І. «Роль місцевих громад у декомунізації топоніміки». *Сучасна Україна: виклики і перспективи*, 2018, №5, с. 47–51.
35. Лісовський Андрій, Гарбар Владислав, Придеткевич Станіслав. Географічні дослідження топонімів Хмельницької області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : географія*. Тернопіль, 2022. Том 53. № 2. С. 10-18.
36. Маринич О. М. «Історико-географічні основи формування топонімії України». Вісник географічного товариства України, 2014, №3, с. 29–36.

37. Мартинюк В. «Топоніміка Хмельницької області: історичний контекст». Поділля: історія, культура, суспільство, 2017, №4, с. 19–27.
38. Миколенко Л. «Історико-географічний аналіз перейменувань у Хмельницькій області». // Сучасна географія. – 2019. – №3.
39. Мельничук А.Л., Гнатюк О.М. Ойконімічне районування Подільського суспільно-географічного району. Наукові записки Вінницького педуніверситету. Сер. Географія. 2010. № 21. С. 173-177.
40. Національний інститут пам'яті України. – <https://uinp.gov.ua>.
41. Офіційний сайт Верховної Ради України. – <http://rada.gov.ua>.
42. Паламарчук М. М. «Роль географічних назв у формуванні національної ідентичності». *Український географічний журнал*, 2015, №2, с. 15–23.
43. Паламарчук М. М. Україна: географічні назви та історія. – Київ: Наукова думка, 1994.
44. Перейменування сіл на Хмельниччині: спроби та перспективи. URL : <https://milukraine.net/2023/07/perejmenuvannya-sil-na-hmelnnychchyni-sproby-ta-perspektyvy/>.
45. Петров І. Г. «Декомунізація: теорія і практика на прикладі Поділля». Наукові записки ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2017, №2, с. 12–18.
46. Покатаєв П.С. Процеси декомунізації в Україні: сучасні проблеми та перспективи подальшої реалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С. 78-81.
47. Постанова Кабінету Міністрів України № 988 «Про затвердження порядку перейменування топонімів» від 3 листопада 2015 року.
48. Проект «Декомунізація. Україна». URL : <https://www.facebook.com/DecommunizeUkraine/>.
49. Радченко О. «Декомунізація топонімів: історичні аспекти». // Історико-географічний збірник. – 2017. – №4.
50. Руденко Т. «Проблеми перейменування об'єктів у Хмельницькій області». Територіальні студії України, 2018, №2, с. 59–65.

51. Савчук І. «Декомунізація топонімії Подільського краю». Актуальні проблеми історії України, 2019, №6, с. 33–38.
52. Савчук Г.Р. Топоніміка Хмельниччини: історико-культурний аспект. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2020.
53. Ситник К. М. «Русифікація та радянська географічних назв: історичний аналіз». Історико-географічний журнал, 2019, №1, с. 12–19.
54. Старенький І., Зайшлюк Я. Комунізація та Декомунізація топонімії Кам'янця-Подільського. *Місто: історія, культура, суспільство. Е-журнал урбаністичних студій*. 2017. № 2. С. 112-118.
55. Ткаченко В.І. Дерусифікація географічних назв: досвід України. – Київ: Академія, 2019.
56. Топонімічний словник Кам'янця-Подільського / В.С. Прокопчук, І.О. Старенький. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2014. 192 с.
57. Топонімічний словник Хмельницької області. – Кам'янець-Подільський: Інтерпрес, 2019.
58. Торчинська, Н. М. Словник власних географічних назв Хмельницької області [Текст] / Н. М. Торчинська, М. М. Торчинський ; Хмельниц. нац. ун-т. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 548 с. – Бібліогр. : с. 523-548.
59. Українська енциклопедія топонімів. – Київ: УЕ, 2015.
60. Український інститут національної пам'яті. Декомунізація. реабілітація та подолання наслідків русифікації. URL : <https://uinp.gov.ua/dekomunizaciya-ta-reabilitaciya>.
61. Хмельницька обласна рада: Офіційний сайт. – <http://km-oblrada.gov.ua>.
62. Шаблій О. І. Географічні основи декомунізації. – Львів: ЛНУ, 2015.
63. Шаблій О. І. «Регіональна топоніміка як предмет географічного дослідження». *Український географічний журнал*, 2018, №3, с. 48–56.
64. Шаповал Ю., Васильєва І., Матвієнко І. Українське суспільство у 2014-2020 рр. : проблеми політики декомунізації. *Український історичний журнал*. 2020. № 4. С. 110-120.

65. Шевчук І. «Вплив декомунізації на регіональну топоніміку». // Український науковий журнал географії. – 2021. – №5.
66. Шищенко П. Г. «Декомунізація топонімії: методологічний підхід». *Географічний огляд*, 2017, №6, с. 18–25.
67. Шищенко П. Г. «Методи декомунізації географічних назв». *Географічний журнал України*, 2021, №2, с. 44–51.
68. Яворський М. «Географічні назви як інструмент русифікації на Поділлі». *Наукові записки НАН України*, 2016, №5, с. 48–55.